

УДК 331.5:330.8

DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2023-4-3>

Федотова Т.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9529-3429>

Fedotova Tatyana

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Management Mykhailo Tuhun-Baranovskyi
Donetsk National University of Economics and Trade

ЕВОЛЮЦІЯ КАТЕГОРІЇ РИНКУ ПРАЦІ В ЕКОНОМІЧНІЙ ДУМЦІ

EVOLUTION OF THE LABOR MARKET CATEGORY IN ECONOMIC THOUGHT

Встановлено, що в історії економічних навчань існували різні концепції, теорії та школи, в основі еволюції яких мали місце відмінності у методології та методиці аналізу, у пізнанні предмета та об'єкта дослідження, ролі природи праці та механізму функціонування ринку праці. Виявлено, що серед сучасних вітчизняних дослідників досі не склалося єдиної думки щодо визначення ринку праці та його основних елементів. Встановлено, що основні проблемні моменти, які викликають найбільш суперечок, залишаються такі ж самі з класичних часів, і досі не знайдено шляхів подолання безробіття та нівелізації його наслідків, а розроблені економічними школами заходи залишаються актуальними, тому є сенс їх ретельного аналізу задля запозичення дієвих механізмів. Виведено авторське комплексне поняття категорії «ринок праці», що враховує визначені три групи підходів до його трактування, та схема генезису понять ринку праці.

Ключові слова: ринок праці, робоча сила, наукові школи, економічна думка, ретроспективний аналіз, еволюція, категорія.

In the history of economic studies, there were various concepts, theories and schools, the basis of which evolution was based on differences in the methodology and methods of analysis, in the knowledge of the subject and the object of research, the role of the nature of work and the functioning mechanism of the labor market. A significant contribution was made by the founders of classical political economy to the understanding of the labor market functioning mechanism, who for the first time began to consider the category of "labor market" at the scientific level. The definition of the labor market, given by K. Marx, was taken as a basis many years ago when researching the labor force category and was defined as the most complete and correct, and it remains so today. The theoretical postulates of K. Marx's theory still remain the basis of the modern views of the majority of scientists regarding the essence of work and the labor market. A significant contribution to the definition of the labor market functioning mechanism was made by J. M. Keynes and his school, who developed their own powerful concept of economic regulation, and the Keynesian model of the labor market and employment is based on the need for government intervention in the management of macroeconomic processes. Monetarists had opposite positions to Keynesians, denying the need for state intervention in macroeconomic activity due to the fact that the market economy is a self-adjusting system, a price mechanism that determines the rational level of employment, and the use of monetary policy tools is necessary to balance the labor market. The institutional sociological school proposes to solve employment problems through institutional reforms; she brought two modifications to economic thought – the "contract theory of employment" and the "theory of the flexible labor market", which are still relevant today. Among modern domestic researchers, there is still no consensus on the definition of the labor market and its main elements. The main problematic points that cause the most controversy remain the same since classical times, and the ways of overcoming unemployment and leveling its consequences have not yet been found, and the achievement of full employment in the economy is still unattainable, and the measures developed by the analyzed schools of economics remain relevant, therefore it makes sense to carefully analyze them in order to borrow effective mechanisms. Objective – comprehensive definition of the labor market category in a retrospective section in order to increase its content. General scientific methods were used as research methods: comparison, analysis and synthesis, generalization, analytical, descriptive, typification, grouping.

Keywords: labor market, workforce, scientific schools, economic thought, retrospective analysis, evolution, category.

Постановка проблеми. У найбільш загальній формі ринок – це система економічних відносин між продавцями та покупцями товарів та послуг, під час якої встановлюється ринкова ціна об'єкта обміну і відбувається зміна його власника. Ринок також є своєрідним механізмом, який використовується продавцями та покупцями товарів та послуг. Спонтанні сили ринку, що діють на приватні інтереси продавців та покупців, коригують ринкові ціни, наближаючи їх до рівноваги. Ринковий механізм, врівноважуючи попит та пропозицію, встановлює баланс цін та обсягів виробництва, стає способом економічного розвитку, заснованим на саморегуляції. В національній економіці та на міжнародному рівні розрізняють ринки капіталу, сировини, житла, цінних паперів тощо. Серед цих ринків спеціальне місце займає ринок праці. На ньому відбувається купівля та продаж праці. Цей ринок є специфічним у порівнянні з іншими ринками через особливості товару, що на ньому продається. Через це певні дослідження ринків не застосовні до ринку праці, і у свою чергу цей ринок потребує окремих досліджень з врахуванням його специфіки, що актуалізує тематику роботи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблем трудової діяльності людини, змісту процесу труда має давню еволюційну історію, проте окремі аспекти праці, зокрема ринку праці, стали об'єктами аналізу лише в постіндустріальну епоху.

Дуже незначними є дослідження ринку праці на протязі багатомісячної еволюції поглядів на особливості його функціонування та визначення його елементів. Мало хто з дослідників приділяє увагу безпосередньо механізму функціонування ринку праці, більше зосереджуючись на визначенні трудової складової і робочої сили або робить аналіз в межах загальних досліджень економічної теорії, політичної економіки або безпосередньо ринку праці. Так, наприклад Калина А.В. згадує буквально на одній сторінці, що ринок праці досліджували такі видатні економісти, як А. Сміт, Дж.Б. Сей та К. Маркс та наводить дуже стисло характеристику результатів їх досліджень, в іншому розділі теж стисло характеризує як монетаристи, кейнсіанці, інституціоналісти та марксистки визначали механізм функціонування ринку праці [1, с. 21, 59–60]. І таке висвітлення ретроспективних підходів є дуже поширеним у наукових джерелах.

Можна зазначити на роботу Швець О.В., де зроблено короткий опис практично всіх підходів і концепцій до визначення ринку праці [2].

Чечель О.М. в праці з назви якої складається враження, що вона ідентична темі даної статті, безпосередньо категорії ринок праці в економічній думці увагу не приділяє, характеризує лише його особливості на різних етапах розвитку, та роблячи акцент на розвитку людського потенціалу [3]. Цінність даної праці полягає у визначенні особливостей функціонування ринку праці в первісному, рабовласницькому та феодальному періодах, які мало розглядаються іншим вченими відносно цього явища.

Відсутня також комплексність досліджень, коли аналізом охоплено всі підходи та школи, що розглядали це питання. Тому актуальними виявляються додаткові дослідження в цьому напрямі.

Мета статті. Основною метою статті є комплексне визначення категорії ринку праці в ретроспективному зрізі задля підвищення його змістовності.

Виклад основних результатів дослідження. Перетворення робочої сили в продукт здійснювалося двома історичними процесами – визволенням праці від рабів та кріпосних та «звільнення» від власності на засоби виробництва. Для продажу своєї здатності працювати, людина повинна, по-перше, мати право володіти нею і бути особисто вільною; по-друге, бути позбавленою засобів виробництва. Якби людина могла сама виробляти та приносити на ринок продукт власної праці, то в неї була б відсутня необхідність продавати свою робочу силу.

Поява продавця на ринку, в свою чергу, ще не гарантує продаж його товарів, адже для цього потрібен покупець. На ринку праці це підприємець, який має все необхідне для ведення свого бізнесу і найму працівників. Отже підприємець купує працю, пропонуючи працівникові працювати на певному робочому місці. У свою чергу, працівник продаючи свою працю, має попит на певне робоче місце.

Категорія «ринку праці» та механізм його функціонування на науковому рівні почали розглядатися засновниками класичної політичної економії: У. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, Ч.Б. Сей, Д.С. Мілл, С. Сісмонді. Класики в цілому трактували працю як один із факторів виробництва, фактично розглядаючи її як продукт. Вклад кожного з них узагальнено у табл. 1.

А. Сміт (1723–1790) у своїй науковій роботі «Вивчення природи та причин багатства народів» (1776) пішов всупереч поширеним поглядам щодо головного джерела багатства країни, зокрема він вступив в суперечки з поглядами меркантилістів і фізіократів та їх прихильників. Так меркантилісти головним джерелом вважали "сприятливий торговий баланс", коли експорт перевищує імпорт, фізіократи – Землю та інші природні ресурси. А. Сміт вважав, що багатство нації створюється у виробничому процесі, а головне джерело – людська праця [4, с. 33].

З протистояння цих шкіл також починається суперечка в економічній науці щодо необхідності та меж втручання держави в економіку. Меркантилісти вважали таке втручання обґрунтованим, фізіократи заперечували доцільність втручання. Класики з цього приводу вважали, що ринкова економіка вільна від державного регулювання, здатна забезпечити повне використання виробничих ресурсів, включаючи робочу силу. Головним постулатом поглядів класиків була впевненість в дієвості регуляторів ринку – вони вважали, що цілком можливе забезпечення повної зайнятості, оскільки попит та пропозиція на ринку праці такі ж врівноважені, як і на будь-яких інших ринках.

Таблиця 1

**Вклад засновників класичної політичної економії
у розуміння механізму функціонування ринку праці**

Класик	Основні постулати
А. Сміт	повна зайнятість є нормою ринкової економіки, досягнутої за допомогою «невидимої руки», тобто тих конкурентних сил, які сьогодні називають попитом та пропозицією
Д. Рікардо	введена концепція «природної швидкості заробітної плати», що відповідає фізіологічному мінімуму, необхідному для нормального відтворення праці; будь-яке збільшення заробітної плати вище існуючого мінімуму призводить до збільшення пропозиції робочої сили, тим самим впливаючи на рівень заробітної плати до її зменшення
Дж. Б. Сеї	створення теорії трьох факторів виробництва – праця, капітал, земля, які відповідають трьом джерелам доходу – заробітна плата, прибуток та орендна плата
С. Сісмонді	головна проблема ринкової економіки – залежність від рівня заробітної плати, що обмежує кількість платоспроможності попиту та створює основу криз перевиробництва
К. Маркс	у фундаментальній роботі «Капітал» він розвинув класичну теорію вартості праці, визначив основні економічні категорії, пов'язані з товарами, грошима та працею, диференціював поняття «праця», «робоча сила», «споживча вартість», «обмінна вартість» тощо, розробив теорію подвійної природи праці, втіленої в продукті, обґрунтував причини утворення промислової резервної армії, безробіття, внаслідок збільшення органічної структури капіталу (S:V) – постійного та змінного капіталу

Джерело: систематизовано автором

Посткласик Дж. Б. Сеї (1767–1832), розвиваючи теорію А. Сміта, вивчав роль ринку у задоволенні потреб людей та розробив положення, які з часом отримали назву «Закон Сея» – «виробництво створює власний попит», тобто люди виробляють та продають товари, щоб придбати інші товари.

С. Сісмонді (1773–1842) – засновник вчення про «економічний романтизм» заперечував можливість досягнення повної зайнятості в умовах ринкової економіки через обмеження фонду споживання, утвореного за рахунок заробітної плати.

К. Маркс (1818–1883) зробив великий внесок у розвиток теорії ринку праці та трудових відносин [5, с. 70–71]. Під працею він розуміє «... процес, що здійснюється між людиною та природою, процес, в

якому людина опосередковує, регулює та контролює метаболізм між собою та природою» [6, с. 188].

У процесі праці споживається праця або здатність працювати як «... набір фізичних та духовних здібностей, які має організм, жива особистість людини і які використовуються нею, кожного разу, коли вона виробляє будь-які споживчі вартості» [6, с. 178].

Дане визначення ще багато років тому при дослідженні категорії робочої сили було взято нами за основу і визначено як найбільш повне та вірне [7, с. 21], до того ж ним користується більша частина вчених. А теоретичні постулати теорії К. Маркса і досі залишаються основою сучасних поглядів більшості вчених щодо сутності праці та ринку праці.

Таблиця 2

Погляди шкіл неокласицизму на сутність ринку праці

Школа	Представники	Погляди
Математична школа	В. Джевонс (1835–1882), В. Валрас (1834–1910), В. Парето (1848–1923)	ввели в економіку математичні методи (максимальні цінності); використання математичного аналізу для побудови багатофункціональних (кількісних) залежностей у виробництві, на ринку споживчих товарів і на ринку праці
Мінова концепція зайнятості (МКЗ)	Ф. Фельдштайн, Д. Гілдер, В. Холл, А. Лаффер	теорія економічної рівноваги, застосовна до вивчення ринку праці як внутрішньо неоднорідна та динамічна система, що підпорядковується ринковим законам
Австрійська школа	К. Менгер (1840–1921), Бем-Баверк (1851–1914), Ф. Візер (1851–1926)	суб'єктивна психологічна концепція вартості та ціни товарів у протиставлення трудовій теорії вартості; суб'єктивна вартість усіх споживчих товарів, а через це і їх ринкова ціна залежить лише від важливості задоволення потреб та ступеня насичення; у процесі споживання відбувається природне зниження корисності (з кожною додатковою одиницею ступінь задоволення від її споживання зменшується до досягнення максимального значення «точки насичення»)
Кембриджська школа	Засновник А. Маршал (1842–1924)	послідовник Д. Рікардо, поєднання власної доктрини цінності (праці) з теорією граничної корисності, розробив сучасну теорію попиту та пропозиції (Маршал-хрест), яка також використовується в аналізі конкурентного типу ринку праці

Джерело: систематизовано автором

Неокласичний напрямок в економічній теорії сформулювався в останній третині 19 століття, змінюючи сформовані погляди на Заході та в США. Їх погляди щодо сутності ринку праці представлені у табл. 2.

Значний вклад у визначення механізму функціонування ринку праці зроблено Дж.М. Кейнсом (1883–1946) та його школою, які розробили власну вагому концепцію регулювання економіки. Кейнсіанська модель ринку праці та зайнятості базується на необхідності державного втручання в управління макроекономічними процесами, механізм якого заснований на законах та явищах психологічного характеру (тенденції до споживання і до економії, мотивація інвестицій), а також мультиплікативний зв'язок макроекономічних показників (ВНП, ВВП, національний дохід, інвестиції тощо).

У виданій в 1936 році Дж. М. Кейнсом роботі «Загальна теорія зайнятості, відсотків та грошей» запропоновано методи виходу із глибокої економічної кризи через створення умов для зростання виробництва та подолання масового безробіття [8]. Основні постулати Дж. Кейнса щодо визначення і механізму функціонування ринку праці представлено на рис. 1.

Наступна школа – «монетаризм» із засновником М. Фрідман та відомими представниками І. Фішер, Е. Фелпс. Положення їх вчення були протилежні до кейнсіанських, вони заперечували необхідність втручання держави у макроекономічну діяльність через те, що ринкова економіка – це система, що самостійно налаштовується, ціновий механізм, який визначає раціональний рівень зайнятості.

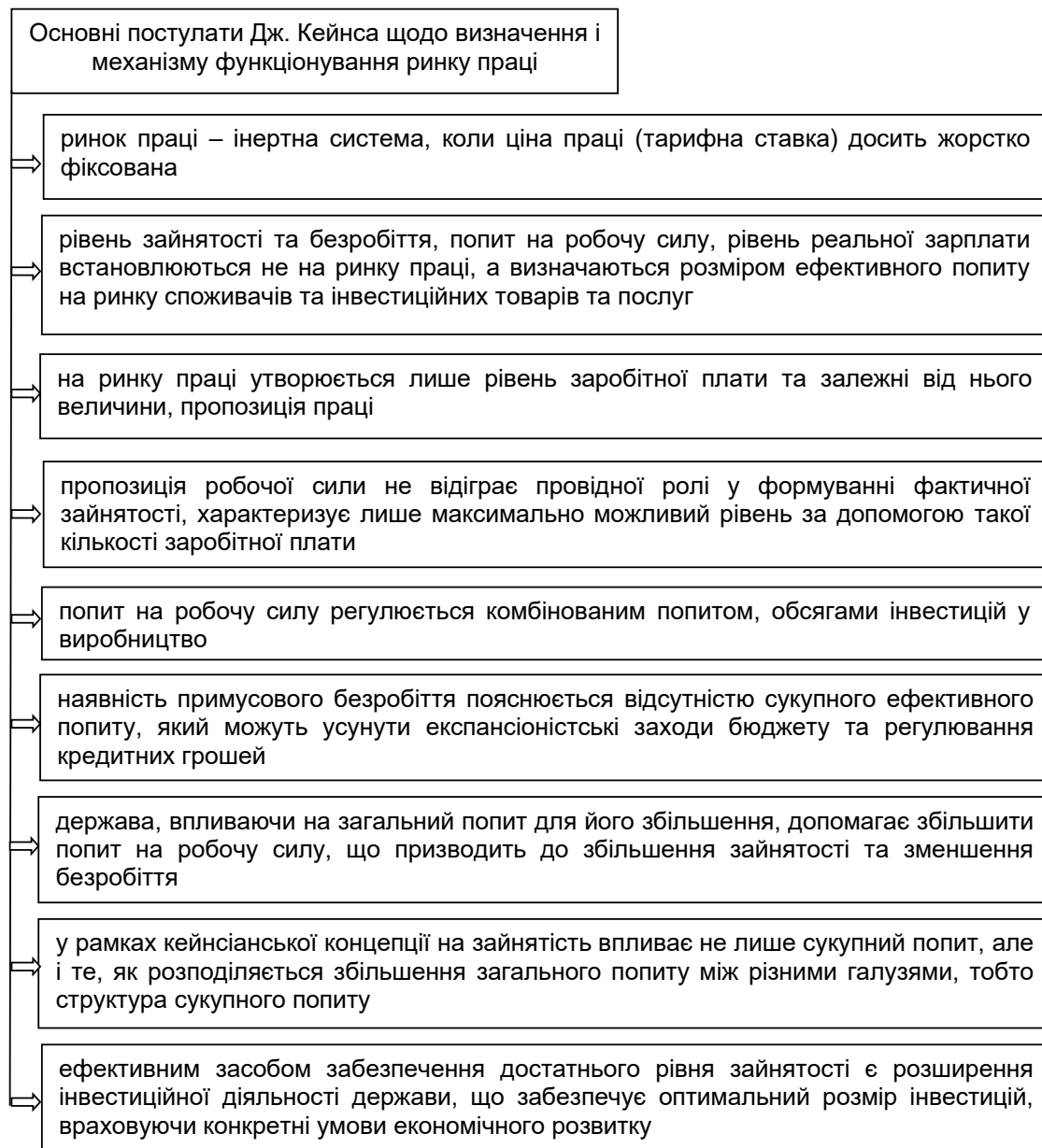

Рис. 1. Основні постулати Дж. Кейнса щодо визначення і механізму функціонування ринку праці

Джерело: узагальнено автором за [8]

Вони базувалися на жорсткій структурі цін на робочу силу, а для врівноваження ринку праці вважають за необхідне використання інструментів грошово-кредитної політики, зокрема, ставки бухгалтерського обліку центрального банку, розмір обов'язкових резервів комерційних банків на рахунках Центрального банку.

Інституційна соціологічна школа (Т. Веблен, Дж. Данлоп, Дж. Галбrait, Л. Ульман) проблеми зайнятості пропонує вирішувати через інституційні реформи. Дана школа в подальшому трансформувалася у неонаціоналізм з різними модифікаціями, серед яких слід виокремити «контрактну теорію зайнятості» та «теорію гнучкого ринку праці».

У радянський період в умовах адміністративно-командної економіки і планового розподілу, перерозподілу та використання трудових ресурсів, взагалі не могла йти мова про ринок праці. Комуністична ідеологія не могла визнати, що при соціалізмі робоча сила та здібності людини до праці можуть виступати об'єктом купівлі-продажу, тобто товаром. В цей час вважалося, що ринку праці не існує і не може бути (концепція заперечення ринку праці), а робоча сила не визнавалася як товар [9]: працівник не відчужений від засобів виробництва, він є співгосподарем, співвласником коштів в умовах суспільної власності; робоча сила – не товар і не відчужена від самої особистості та засобів виробництва при наймані на робо-

ту; з'єднання працівника із засобами виробництва носить безпосередньо суспільний характер, а розподіл та використання робочої сили в системі суспільного поділу праці відбувається планомірне.

З початком кооперативного руху, ІТД та малих форм підприємництва в радянському союзі (кінець 80-х років ХХ століття) деякі економісти почали визнавати існування «часткового» ринку праці, який не поширюється на державний сектор, а застосовується лише в недержавних (приватних, кооперативних, орендних, підприємницьких та ін.) секторах економіки.

Отже, ретроспективний аналіз поглядів на сутність ринку праці показав, що за аналізований час існували різні думки, іноді повністю суперечливі, економісти пропонували діаметрально протилежні шляхи вирішення проблем. Практика показала, що іноді запропоновані заходи давали високий ефект, іноді він був короткотерміновим, іноді безрезультатні і навіть мали негативний вплив. Тому в сучасних умовах слід ретельно обирати які саме пропозиції щодо вдосконалення механізму функціонування ринку праці можуть бути застосовні, задля чого і потрібен ретроспективний аналіз підходів до визначення ринку праці та заходів щодо стабілізації його стану.

В сучасних умовах серед дослідників також не має єдності щодо визначення ринку праці, їх існує багато у спеціальній літературі (табл. 3).

Таблиця 3

Сучасні визначення категорії «ринок праці»

Автор	Визначення
Колот А.М.	«сукупність соціально-трудова відносин, що виникають із приводу способів залучення індивідуальної праці в процес виробництва, способів координації та використання праці та її оцінки, в які вступають працівники, надаючи трудові послуги і підприємці, купуючи та використовуючи їх» [10, с. 239]
Мітус О.О.	«комплекс відносин з приводу умов наймання і використання робочої сили, в який ходять відносини попиту та пропозиції робочої сили, ціни праці, оплати понаднормової праці, страхування з приводу тимчасової непрацездатності, безробіття тощо» [11, с. 74].
Єсінова Н.І.	«система суспільних відносин з погодженими інтересами роботодавців і тими, кого наймають як робочу силу» [12, с. 122].
Грішнова О.А.	«механізм, що забезпечує узгодження ціни і умов праці між роботодавцями і найманими працівниками та регулює її попит та пропозицію» [13, с. 77].
Калина А.В.	ринок праці знаходиться в тісному нерозривному зв'язку з економічною системою та є системою економічних механізмів, норм та інститутів, які забезпечують створення робочої сили та використання праці [14]
Завіновська Г.Т.	система суспільних відносин, пов'язаних із купівлею та продажем товару «робоча сила»; сфера працевлаштування, формування попиту та пропозиції на робочу силу; механізм, який забезпечує узгодження ціни та умов роботи між роботодавцями та найманими працівниками [15]
Лібанова Е.М.	інститут взаємодії споживачів робочої сили, тобто роботодавців (юридичних та фізичних осіб) з одного боку, та конкретних фізичних осіб, які мають певні фізичні та розумові здібності, певні професійні знання, звички та вміння, з іншого [16]
Петюх В.	соціально-економічна категорія, яка характеризує відносини людей, що виникають в процесі найму, оцінки, звільнення працівників та встановлення розмірів компенсації за використану робочу силу залежно від низки факторів [17, с. 7]
Швайка Л.А.	«сукупність механізмів, які забезпечують координацію попиту і пропозиції праці, купівлю-продаж робочої сили, визначення її вартості, організацію оплати праці, соціальну опіку через підприємницькі структури» [18]
Павлюк Т.І.	«як систему соціально-економічних відносин між найманим працівником, роботодавцем та посередників, які полягають у взаємовигідному використанні праці» [19, с. 23]

Джерело: систематизовано автором [10–19]

Рис. 2. Генезис понять ринку праці

Джерело: побудовано автором

Всі наведені визначення ринку праці можна звести до трьох груп, що містять класифікацію за спорідненою ознакою:

- певна система (Грішнова О.А., Завиновська Г.Т., Павлюк Т.І.);
- соціально-економічні відносини (Петюх В., Єсінова Н.І., Мітус О.О., Колот А.М.);
- механізм або інститут взаємодії (Лібанова Е.М., Калина А.В.).

За результатами узагальнення можна побудувати схему генезису понять ринку праці (рис. 2).

Узагальнюючи всі наявні підходи до визначення категорії «ринок праці» виведено авторське визначення ринку праці.

Ринок праці – це система суспільних відносин щодо купівлі-продажу товару «робоча сила», яка формує попит і пропозицію робочої сили, здійснює її залучення, споживання та відтворення, використовуючи механізм узгодження ціни робочої сили та умов праці, суб'єктами якого виступають працівники і роботодавці.

У вітчизняній практиці на офіційному рівні довго не існувало нормативного визначення ринку праці, яке з'явилося лише з прийняттям нового Закону України «Про зайнятість населення»: «ринок праці – це: «система правових, соціально-трудова, економічних та організаційних відносин, що виникають між особами, які шукають роботу, працівниками, професійними спілками, роботодавцями та їх організаціями, органами державної влади у сфері задоволення потреби працівників у зайнятості, а роботодавців – у найманні працівників відповідно до законодавства» [20].

Висновки. Дослідження еволюції наукових поглядів на проблеми визначення та функціонування ринку праці дає змогу виробити підходи в умовах інтеграційного розвитку щодо формування вітчизняної моделі регулювання соціально-трудова відносин та зменшення негативних процесів і наслідків. Адже основні проблемні моменти, що викликають найбільш суперечок, залишаються такі ж самі, і досі не знайдено шляхів подолання безробіття та нівелізації його наслідків, і досягнення повної зайнятості в економіці все ще є недосяжним. І багато сучасних вчених пропонують для вирішення цих проблем заходи, що розроблені проаналізованими економічними школами, тому є сенс їх ретельного аналізу задля запозичення дієвих механізмів. Досліджене показало, що серед

сучасних вітчизняних дослідників і досі не склалося єдиної думки щодо визначення ринку праці та його основних елементів. Можна побачити, що в наданих визначеннях присутні трактування різних економічних шкіл та вчених, що нами розглянуті в ретроспективі. Ми в певному ступені згодні з кожним дослідником щодо його визначення ринку праці, всі три зазначені складові дійсно є елементами ринку праці. Тому комплексне визначення категорії ринку праці повинно їх включати. На підставі цього нами виведено авторське визначення ринку праці.

Бібліографічний список:

1. Калина А.В. Ринок праці (національний та міжнародний аспекти). Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 216 с.
2. Швець О.В. Еволюція економічної думки щодо проблем розвитку і регулювання ринку праці. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 5. № 1. С. 8–16.
3. Чечель О.М. Історичний розвиток наукових поглядів про ринок праці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 4. С. 53–57.
4. Сміт А. Дослідження про природу та причини багатства народів. Київ : Наш формат, 2023. 722 с.
5. Маркс К. Капітал. Критика політичної економії. URL: <http://www.esperanto.mv.ru/Marksismo/Kapital1/index.html>.
6. Маркс К. Капітал. Кн. 1. Т. 1. URL: https://uk.wikisource.org/wiki/%D3._1933.djvu.
7. Федотова Т.А. Теоретичні аспекти категорій ринку праці. *Вісник ДДФЕІ*. 2002. № 2 (8). С. 20–26.
8. Keynes, John Maynard. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan, 1936. (reprinted 2007).
9. Гейц В.М., Тарасевич В.Н. Политическая экономия: прошлое, настоящее, будущее : монография. К. : ЦУЛ, 2014. 1056 с.
10. Колот А.М., Грішнова О.А., Герасименко О.О. Економіка праці та соціально-трудова відносини. Київ : КНЕУ, 2009. 711 с.
11. Мітус О.О. Ринок праці: різноманіття підходів до сутності та змісту. *Економічні науки: збірник наукових праць*. Луцьк, 2008. Вип. 5 (19). С. 73–79.
12. Єсінова Н.І. Економіка праці та соціально-трудова відносини. Київ, 2017. 190 с.
13. Грішнова О.А., Білик О.М. Економіка праці та соціально-трудова відносини. Київ : Знання, 2011. 390 с.
14. Калина А.В. Економіка праці та соціально-трудова відносини. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 498 с.
15. Завиновська Г.Т. Економіка праці. Київ : КНЕУ, 2003. 300 с.
16. Лібанова Е.М. Ринок праці. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 224 с.
17. Петюх В. Ринок праці. Київ : КНЕУ, 1999. 288 с.
18. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки. Київ : Знання, 2006. 435 с.

19. Павлюк Т.І. Ринок праці: теорія, методологія, практика: монографія. Вінниця : Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2018. 212 с.
20. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI зі змінами від 29.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.
9. Gejc V.M., Tarasevich V. N. (2014) *Politicheskaja jekonomija: proshloe, nastojashhee, budushhee: monografija* [Political economy: past, present, future]. Kyiv: CUL, 1056 p.
10. Kolot A.M., Hrishnova O.A., Herasymenko O.O. (2009) *Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny* [Labor economics and social and labor relations]. Kyiv: KNEU, 711 p.

References:

1. Kalyna A.V. (2010) *Rynok pratsi (natsionalnyi ta mizhnarodnyi aspekty)* [Labor market (national and international aspects)]. Kyiv: DP «Vyd. dim «Personal», 216 p.
2. Shvets O.V. (2019) *Evolutsiia ekonomichnoi dumky shchodo problem rozvytku i rehuliuвання rynku pratsi* [Evolution of economic thought regarding the problems of development and regulation of the labor market]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky – Ukrainian Journal of Applied Economics*, vol. 5, no. 1, pp. 8–16.
3. Chechel O.M. (2010) *Istorychnyi rozvytok naukovykh pohliadiv pro rynek pratsi* [Historical development of scientific views on the labor market]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, no. 4, pp. 53–57.
4. Smyt A. (2023) *Doslidzhennya pro pryrodu ta prychny bahatstva narodiv* [Research on the nature and causes of the wealth of nations]. Kyiv, 722 p.
5. Marks K. (1978) *Kapital. Krytyka politychnoy ekonomiyi* [Capital. Criticism of political economy]. Available at: <http://www.esperanto.mv.ru/Marksismo/Kapital1>
6. Marks K. (1978). *Kapital*. [Capital]. B. 1, vol. 1. Available at: https://uk.wikisource.org/wiki/%D3_1933.djvu
7. Fedotova T.A. (2002) *Teoretychni aspekty katehorii rynku pratsi* [Theoretical aspects of the categories of the labor market]. *Visnyk DDFEI – Herald of DDFEI*, no. 2 (8), pp. 20–26.
8. Keynes John Maynard (1936) *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan. (reprinted 2007).
11. Mitus O.O. (2008) *Pynok pratsi: riznomanittia pidkhodiv do sutnosti ta zmistu* [Labour market: a variety of approaches to the essence and content]. *Ekonomichni nauky: zbirnyk naukovykh prats – Economic sciences: a collection of scientific papers*. Lutsk. Is. 5 (19), pp. 73–79.
12. Ilesinova N.I. (2017) *Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny* [Labor economics and social and labor relations]. Kyiv, 190 p.
13. Hrishnova O.A., Bilyk O.M. (2011) *Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny* [Labor economics and social and labor relations]. Kyiv: Znannia, 390 p.
14. Kalyna A.V. (2012) *Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny* [Labor economics and social and labor relations]. Kyiv: DP «Vyd. dim «Personal», 498 p.
15. Zavynovska H.T. (2003). *Ekonomika pratsi* [Labor economics]. Kyiv: KNEU, 300 p.
16. Libanova E.M. (2003) *Rynok pratsi* [Labor market]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 224 p.
17. Petiukh V. (1999) *Rynok pratsi* [Labor market]. Kyiv: KNEU, 288 p.
18. Shvaika L.A. (2006) *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky* [State regulation of the economy]. Kyiv: Znannia. 435 p.
19. Pavliuk T.I. (2018) *Rynok pratsi: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia* [Market practice: theory, methodology, practice]. Vinnytsia: Vydavnycho-redaktsiinyi viddil VTEI KNTUEU. 212 p.
20. *Zakon Ukrainy «Pro zainiatist naseleennia»* [Law of Ukraine "On Employment of the Population"] vid 05.07.2012 No. 5067-VI zi zminamy vid 29.04.2023 r. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>